

SOMOGYI RENÁTA

LENGYELORSZÁG ÉS A HELYI LENGYELEK DANZIG SZABAD VÁROSBAN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A kisebbségi kérdés a nemzetközi jog tükrében

A modern nemzeti identitás megszületése a 18. és a 19. század fordulóján, majd az új nemzeti érzelmek felkorbácsolása és a kisebbségi kérdés mindennapos jelenléte az elmúlt 200 évben egyre több zavart okozott a tradicionális Európa nagyhatalmainak viszonyában. Ezzel a nemzetközi kapcsolatokban új problémakör kezdett körvonalazódni, annak ellenére, hogy a „modern” (nemzeti) kisebbségi jogok az első világháború előtt fel sem vetődtek. Jogilag nem is volt nemzeti kisebbség; a Balkánon csak a vallási kisebbségek ügyét ellenőrizték a 19. század második felében. A kisebbségi kérdést a nemzetközi kapcsolatokban gyakran inkább negligálták. „A 19. században kialakult nacionalizmus volt a melegágya a modern kisebbségi jogoknak, a kisebbségek elégedetlensége pedig – mind a mai napig – az egyik legnyugtalanítóbb mozgató ereje a nemzetközi kapcsolatok alakulásának.”¹ A 19. században a nagyhatalmak részéről még voltak próbálkozások felekezeti formában Közép- és Kelet-Európában élő kisebbségek helyzetének normalizálására és szabályozására, azonban ezek a törekvések és nemzetközi megállapodások a 19. század hajnalán kudarcba fulladtak. „Az angol marxista történész, Eric Hobsbawm a nacionalizmusról írott egyik művének már a címével is érzékeltetni próbálta, hogy a nemzetek a modernizáció »termékei«: a »hagyomány teremtéséről« (*invention of tradition*) beszél. Azt állítja, hogy a 19. század utolsó harmadában az európai országokban tudatosan hozták létre azokat a szimbólumokat és rítusokat, amelyeket ma hagyományként tisztelnek, hogy a kapitalizmus által generált osztályellentéteket letompítsák. Hobsbawmnál tehát a nemzetek se nem ősi, se nem természeteseek.”²

¹ SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*, Gondolat Kiadói Kör – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2003, 49. p., <<http://mek.oszk.hu/06900/06949/06949.pdf>> (letöltve: 2021. 07. 12.).

² EGEDY Gergely: *Gondolatok a nemzetről. A politikai és kulturális megközelítés*, In: SZARKA László: *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2007, 70–79. p., 72. p., <<https://kisebbssegkutato.tk.hu/uploads/files/archive/197.pdf>> (letöltve: 2021. 03. 14.).

A téma fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az első világháborút kirobbantó szarajevói merénylet elkövetője önmagát egy, a szerb kisebbséghez tartozó politikai aktivistának tekintette. Ez a tény, valamint az első világháború kirobbanása szembesítette a nagyhatalmakat a probléma súlyosságával, és a többi nemzetközi jogi szereplőnek is felnyitotta a szemét, hogy a kisebbségi témával igenis foglalkozni kell.

Az első világháborút követő tárgyalások egyik fő célkitűzésévé vált egy új államrendszer létrehozása, és ehhez gondolták elkerülhetetlennek a kérdés bolygatását és szabályozását, amelyben az újonnan születő Nemzetek Szövetsége kapta a főszerepet.³

Nemzetek Szövetsége, avagy a nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer „éllovasa”

Az első világháború egyik következményeként átalakuló nemzetközi kapcsolatok mérőföldköveként is emlegethető, a békeszerződések által létrehozott Nemzetek Szövetsége, amelyet a magyar szóhasználat főként Népszövetségként emleget.

A Nemzetek Szövetsége döntő szerepet kapott, s talán azt is lehet mondani, hogy új dimenziókat nyitott meg a nemzetközi igazgatásban és a nemzeti kisebbségek helyzetének szabályozásában. A Nemzetek Szövetsége az 1919 januárjában aláírt Egyezségokmánnyal⁴ jött létre, s az első olyan kormányközi szerv volt, amelynek elsődleges célja a nemzetközi béke és biztonság fenntartása volt. A tragikus első világháború látványosan bizonyította, hogy a nagyhatalmak által korábban kialakított szövetségi rendszerek (Európai Koncert, Hármasszövetség, Entente cordiale) nem képesek hatékony és tartós biztonsági rendszert kiépíteni, sőt, addig példátlan konfliktusba sodorták a világot. 1919-ben tehát szükség volt egy olyan szervezetre, amely hosszabb távon képes megelőzni, illetve megakadályozni egy újabb hasonló típusú háború kitörését.

A kezdeményezés Woodrow Wilson nevéhez fűződik, aki híres tizennégy pontjában⁵ már előírta az állandó és igazságos békét mint a nemzetközi együttműködés alapját. Természetesen az amerikai kezdeményezések és ötletek után megjelentek a brit és francia elképzelések is, amelyekből később számos elemet átültettek az 1920 januárjában hatályba lépő Egyezségokmányba.

³ SZALAYNÉ SÁNDOR: *i.m.*, 49. p.

⁴ A négyhatalmi szerződés, dokumentum, *Grotius* – a budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének tudományos folyóirata, <<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=HNHDDJ>> (letöltve: 2018. 08. 01.).

⁵ TRUEMAN, C. N.: Woodrow Wilson, *The History Learning Site*, 22 May 2015, <<https://www.historylearningsite.co.uk/modern-world-history-1918-to-1980/the-treaty-of-versailles/woodrow-wilson/>> (letöltve: 2018. 08. 11.).

Az Egyezségokmány egyúttal a Párizs környéki békeszerződés integráns részévé is vált, előirányozva a nemzetközi béke és biztonság fenntartását.⁶ Legfontosabb rendelkezései közé tartoztak a területi épség és a politikai függetlenség garantálása, a leszerelés, a regionális megállapodások, valamint a téma szempontjából legfontosabb: a kisebbségvédelem.⁷ Fontos kiemelni, hogy a kisebbségi szerződéseket csak a vesztesekkel és a kelet-közép-európai utódállamokkal írták alá. A Nemzetek Szövetségére mint általános hatáskörrel bíró nemzetközi szervezetre hárult a kisebbségvédelmi rendszer kialakítása és betartatása. A kisebbségvédelmi megállapodások betartása része volt az új államokat megteremtő békeszerződéseknek, nem képeztek formailag külön kategóriát, ugyanakkor az új államok nem alakulhattak volna meg nélkülük. Fontos leszögezni, hogy ez volt az első olyan nemzetközi jogi, s egyben „olyan rendszer jellegű kísérlet, amely a kisebbségek védelmét nemzetközi alapon akarta megvalósítani”⁸. A határozatoknak és a különböző rendelkezéseknek mind a kidolgozása, mind pedig a kivitelezése természetesen nem volt egyszerű folyamat. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy nem jött létre tudatos, koherens politika, amely a hosszú távú együttműködést irányozta volna elő, amelyet csak tetőztek a versailles-i békerendszer belső ellentmondásai. A gyengeség jeleként mutatkozott meg a hatékony és kollektív munka hiánya.⁹ S ha a tanulmány kapcsán jobban szemügyre vesszük a Nemzetek Szövetsége Egyezségokmányának végleges szövegét, akkor kitűnik: „semmiféle rendelkezést nem tartalmaz a kisebbségi jogokra vonatkozóan. E jogok elismerésének nyomai megtalálhatók ugyan néhány egyezségokmány-tervezetben (a Német Nemzetközi Jogi Társaság, a svájci és a német kormány tervezete), sőt Wilson amerikai elnök 17, majd 21 pontos programjában is szerepelnek.”¹⁰ Elmondható tehát, hogy a kisebbségi jogok védelmének tág, széles körű szabályozására, és minden résztvevő államra vonatkozó egyetértés nem alakult ki. Ennek ellensúlyozására születtek meg 1919-ben a párizsi békekonferencia keretein belül azon kisebbségvédelmi két- vagy többoldalú szerződések, amelyek máig is nemzetközi kisebbségi jog forrásait képezik. Ugyanakkor fontos tisztázni, hogy a Nemzetek Szövetségének az Alapokmánya és a kisebbségvédelmi rendelkezések a legtöbb esetben (egyben fejezetként vagy úgynevezett mellékletként) az egyes békeszerződések elválaszthatatlan részeiként jöttek létre. Mindezek fényében elmondható, hogy a népszövetségi rendszer nem egy univerzális kisebbségvédelmi rendszer, ezért a szervezet Alapokmányában nincsenek tételes kisebbségvédelmi normák. A szervezet a békeszerző-

⁶ BLAHÓ András – PRANDLER Árpád: *Nemzetközi szervezetek és intézmények*, Aula Kiadó, Budapest, 2005, 48. p.

⁷ *Uo.*, 49. p.

⁸ SZALAYNÉ SÁNDOR: *i.m.*, 36. p.

⁹ BLAHÓ-PRANDLER: *i.m.*, 50. p.

¹⁰ SZALAYNÉ SÁNDOR: *i.m.*, 67. p.

dések, és így a kisebbségvédelmi klauzulák alkalmazásának ellenőrzésében játszott szerepet.

Danzig a történelmi lengyel államiság tükrében

A két világháború közötti időszakban Danzig Szabad Város lakosságának, s főként a kisebbségben élő lengyelek sorsának alakulásához vissza kell tekintenünk a távolabbi időkre: Danzig, lengyelül Gdańsk egykoron a Balti-tenger partjának legfontosabb Hanza-városai közé tartozott. Alapítását homály fedi, az első írásos feljegyzések 997-ből származnak róla, amikor is Szent Adalbert hirdetni kezdte itt az evangéliumot.¹¹ Magát a várost nagy valószínűséggel Pommerellen (Felső-Pomeránia) hercegei alapították, akik fővárosukká is emelték. A pommerelli hercegek uralmának végével, 1309-ben a Német Lovagrend vette át az irányítást a város felett 1354-ig. Ekkor a város elszakadt a lovagrendtől, és köztársaság lett. Ténylegesen azonban Kázmér lengyel király oltalma alá került, akitől a város számos kiváltságot kapott.¹² Ennek következtében alakult ki az a közjogi kapcsolat, amely Danzigot a történelmi lengyel államisághoz kötötte. A későbbiekben mind jogilag, mind pedig gazdaságilag privilegizált pozíciót töltött be a lengyel nemesi köztársaságon belül. Ennek egyik legfőbb oka az volt, hogy Danzig felügyelte és ellenőrizte a lengyel-litván állam külkereskedelmi forgalmának meghatározó részét.¹³

1734-ben a várost a lengyel örökösödési háborúban az Orosz Birodalom és a Habsburg Birodalom együttes beavatkozásának köszönhetően az oroszok és a szászok bevették, majd megsarcolták. 1772-ben, Lengyelország első felosztásakor Danzig továbbra is megőrizte szabad városi státuszát, azonban a Visztula torkolata porosz birtokká vált. A második felosztáskor azonban már a város is kénytelen volt behódolni II. Frigyes Vilmos porosz király seregeinek, s így 1793. május 7-én Danzig is Poroszország uralma alá került, amely felszámolta a gazdag kereskedőváros régi önkormányzatiságát. Ezt követően meglehetősen központosító irányítási modellt vezettek be, amely azonban nem tartott sokáig, mert a város 1807 és 1815 között a franciák fennhatósága alatt lévő „független” köztársasággá vált.¹⁴ Erre a tilsiti béke következtében került sor.¹⁵ A franciák úgy határoztak, hogy nem kívánják a várost az általuk

¹¹ NORMAN, Davies: *Lengyelország története*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 12. p.

¹² *Uo.*, 14. p.

¹³ HALÁSZ Iván: A nemzetközi felügyelet alatt élő lengyel városállamok az 1939 előtti Európában: Krakkó és Danzig szabad városok, *Történelmi Szemle*, 2015/1. szám, 131–153. p., 142. p., <<https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz2015-1/Halasz.pdf>> (letöltve: 2021. 03. 24.).

¹⁴ *Uo.*, 143. p.

¹⁵ NORMAN: *i.m.*, 521. p.

létrehozott Varsói Nagyhercegséghez csatolni, hanem inkább külön kezelik, s irányításával Francois Joseph Lefebvre francia tábornokot bízták meg.¹⁶ Az első „danzigi szabadállam” (1807–1814) igazgatása így a patinás archaikus irányítási hagyományok, valamint a modern francia hatások furcsa egyvelegének ötvözete volt. Ez elsősorban abból fakadt, hogy a franciák lehetővé tették a város vezetői számára az 1793 előtti úgynevezett „ösi szabadságaik” és intézményeik visszaállítását, ugyanakkor a danzigiak is vállalták, hogy tartják az 1804-ben elfogadott francia polgári törvénykönyv rendelkezéseit. Ennek következtében a francia jogi aktusok és megoldások szép lassan beszivárogtak a város életének irányításába, és a későbbiek folyamán is meghatározták Danzig Szabad Város életét.¹⁷

A már említett katonai kormányzó, Lefebvre tábornok és a francia hadsereg jelenléte nagy mértékben befolyásolta az erőviszonyokat, nem beszélve arról, hogy a franciák kezében összpontosult a vámigazgatóság irányítása is, amely taktikai (katonai) szempontból volt fontos.¹⁸ Danzig Szabad Város lakossága mindemellett működtethette és irányíthatta saját igazgatási intézményeit: szenátusát, az önálló városi bírósági testületet, valamint a Százak Kollégiumát, amelyet olykor „harmadik rend” vagy osztály névvel is illették.¹⁹ A bírói testület 12 főből állt, és rendszerint három fős tanácsokban hozta meg ítéleteit. Habár ezek a testületek mind jelentős hatást gyakoroltak Danzig jogi fejlődésére, ugyanakkor a jogalkotás elsődlegesen a szenátus hatáskörébe tartozott. A szenátus az úgynevezett régi városi tanácsból nőtt ki a 18. század végén, élén az elnökkel, aki tulajdonképpen a régi polgármestert váltotta fel. Először 12, majd 22 főből állt, elsősorban a város kerületeinek polgármestereiből. Ez a testület volt a „szabad város” legfőbb végrehajtó szerve, s emellett ennek a testületnek tartoztak engedelmességgel a városi hivatalnokok is. A szenátus munkáját nagyban elősegítették a különböző bizottságok, amelyek az idő előrehaladtával folyamatosan szakosodtak, mígnem működésük szakszerűvé vált.²⁰

Az első danzigi szabadállam azonban csak hét évig állhatott fenn; a tiltsi békétől a bécsi kongresszusig.²¹ A napóleoni korszak végén a város lakossága továbbra is bízott abban, hogy a szabad városi státusz megmarad, de csatlódnuk kellett, ugyanis 1814. február 3-án Danzigot visszacsatolták a porosz

¹⁶ LOEW, Peter Oliver: *Danzig und seine Vergangenheit 1793 bis 1997. Die Geschichtskultur einer Stadt zwischen Deutschland und Polen*, Verlag Fibre, Osnabrück, 2003, 73. p.

¹⁷ HALÁSZ: A nemzetközi felügyelet alatt élő lengyel városállamok..., 142. p.

¹⁸ A britek ellen irányuló kontinentális blokáddal függött össze.

¹⁹ Az utóbbi testület a 16. század óta létezett, és főleg a városi polgárok, kereskedők és kézművesek érdekeit képviselte. A szerepe fokozatosan nőtt, és ez igaz volt az 1807 és 1815 közötti időszakra is.

²⁰ HALÁSZ: A nemzetközi felügyelet alatt élő lengyel városállamok..., 143. p.

²¹ LOEW: *Danzig...*, 79. p.

király uralma alá, tehát 1918-ig Németország, és azon belül is Poroszország részét alkotta, s mintegy 104 éven keresztül német zászló alatt indult fejlődésnek.²² Tény, hogy a danzigiak egy évszázad alatt integrálódtak az új német államba, ezért 1919-ben már nem akartak az újjászülető Lengyelországhoz kerülni.²³ Az első világháborúban győztes nagyhatalmak döntésének következtében Danzig sajátos történelmi szerepet kapott. A lengyel kisebbségek szempontjából ez az időszak meghatározó volt, hiszen egy olyan „államban” jutottak különböző kiváltságokhoz és meghatározó privilégiumokhoz, amely a lakosság német többsége folytán nem kívánt Lengyelország befolyása alá kerülni.

Danzig Szabad Város a Nemzetek Szövetségének égisze alatt

Az első világháborúban győztes nagyhatalmak döntésének következtében Danzig önálló városállam lett, amely felett a Nemzetek Szövetsége által kinevezett főbiztos őrködött.²⁴ 1920-ig Nyugat-Poroszország (Westpreussen) tartományának fővárosa volt,²⁵ a háború azonban a város és lakosságának helyzetét jelentős mértékben megváltoztatta. A háború alatt ugyanis Wilson 13. pontja egy független lengyel állam megeremtését szorgalmazta,²⁶ melyet tengeri kijárással képzelt el. Az utóbbi mellett több érvet is felsorakoztattak; elsősorban etnikai és gazdasági érdekeket. Ha az etnikai szempontot vizsgáljuk elsőként: a hivatalos magyarázat szerint ebben a térségben több lengyel élt, mint német.²⁷ Ez az érv, mint később a kutatásokból kiderült, kissé hibádzott, mivel a lengyelekhez számolták a kasubokat is.²⁸ A németek természetesen nem fogadták el a népszámlálás adatait, csakúgy, mint a lengyelek, akik szintén kételkedtek a német lakosság számát rögzítő adatok hitelességében. A másik érv gazdasági volt, amely szerint „a lengyel függetlenség egyik garanciája a kijárat a tengerre, így Lengyelország exportja nem lenne kiszolgáltatva a német kikötővárosok kényének-kedvének”²⁹.

²² TRANQUILLIUS: Érisz almája Poroszországban: Danzig Szabadállam, *Pangea*, 2014. november 2., <<https://pangea.blog.hu/2014/11/02/danzig>> (letöltve: 2019. 03. 21.).

²³ HALÁSZ: A nemzetközi felügyelet alatt élő lengyel városállamok..., 143. p.

²⁴ LOEW: *Danzig...*, 98. p.

²⁵ *Uo.*, 79. p.

²⁶ TRUEMAN: i.m.

²⁷ 528 ezer lengyel 385 ezer némettel szemben. L.: Érisz almája Poroszországban...

²⁸ „Ez a népcsoport saját identitással rendelkezik és nyelvét a pomerániaiából vezeti le. Lengyelország nem ismeri el őket önálló nemzetiségként, a szocializmus éveiben kifejezetten ellenségesen léptek fel velük szemben, megkérdőjelezve a szocialista államhoz fűződő lojalitásukat. A német, lengyel és kasub lakosság 1920 táján nem vált el élesen egymástól, jobbára keverten lakták be Nyugat-Poroszországot.” – L.: *Uo.*

²⁹ *Uo.*

A tengeri kijáratot azonban a német területek szétválasztása nélkül nem lehetett megvalósítani, s éppen ezért 1919-ben Nyugat-Poroszországot négy különálló részre osztották.³⁰ A keleti részt Marienwerder központtal Németország irányítása alatt hagyták, de közigazgatási szempontból Kelet-Poroszországba integrálták. Nyugat-Poroszország középső része a Hel-félszigettel, valamint a tengerparttal Lengyelország részévé vált, amely területet szokás lengyel-korridoroknak is nevezni. Végül, ami a tanulmány szempontjából a legfontosabb, létrehozták Danzig Szabad Várost.³¹ A győztes államok stratégiaileg nagyon nehéz helyzetbe kerültek, hiszen tudták, hogy nem csatolhatják Lengyelországhoz, mivel a város lakosainak 95%-a német anyanyelvű volt,³² ugyanakkor Németország része sem maradhatott, ahhoz túl nagy volt a stratégiai és gazdasági jelentősége.

Danzig 1920 februárjában angol megszállás alá került, közvetetten garantálva így a Nemzetek Szövetségének védnökségét az új állam felett. Lengyelország továbbra sem ismerte el a város különállását, és nem adta fel vele kapcsolatos igényeit. Támogatásra számíthatott ebben a franciák részéről, akik számára komoly nemzetbiztonsági kérdést jelentett Lengyelország kikötővárossal való megerősítése.³³ 1920. november 15-én a Népszövetség hivatalosan elismerte Danzig Szabad Várost mint új európai államot, és megkezdődött a város irányításának, illetve igazgatásának megszervezése a szervezet égisze alatt.³⁴

A városi igazgatás felépítése és működése

Az első világháborút lezáró versailles-i békeszerződés értelmében Danzig önálló entitás lett, amelynek sorsáról és berendezkedéséről az említett dokumentum több pontban is rendelkezett. Külön fejezetben határozott a terület sorsáról, egész pontosan hét cikkelyt szentelve Danzignak.³⁵ A 100. cikkely ér-

³⁰ NÉMETH István: Németország a weimari köztársaság időszakában (1919–1933), *Grotius* – a budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének tudományos folyóirata, <http://www.grotius.hu/doc/pub/WNAWSU/2013-01-29_nemeth_istvan_grotius-e-konyvtar-57.pdf> (letöltve: 2019. 04. 10).

³¹ Érisz almája Poroszországban...

³² HALÁSZ Iván: Nemzetközi igazgatás a válságövezetben - adalékok a nemzetközi igazgatás történetéhez és jelenlegi dilemmáihoz, *Külügyi Szemle*, 2005, 4. évf., 1-2. szám, 248–268. p., 250.p., <https://kki.hu/assets/upload/KULUGY_KulugyiSzemle_2005_1-2halasz.pdf> (letöltve: 2022. 10. 20.).

³³ NÉMETH István: *Németország története*, Aula Kiadó, Budapest, 2003, 328. p.

³⁴ LOEW: *Danzig...*, 104. p.

³⁵ Versailles-i békeszerződés (1919. 06. 28.), *Grotius* – a budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének tudományos folyóirata, <http://www.grotius.hu/doc/pub/UPKVVT/2013-02-06_a-versailles-i-bekeszerzodes.pdf> (letöltve: 2018. 09. 12.).

telmében Németország lemond a Szövetséges és Társult Főhatalmak javára a terület kapcsán felmerülő igényeiről és jogairól, melynek következtében a 102. cikkely alapján a Szövetséges és Társult Főhatalmak Danzigot szabad várossá nyilvánítják, és egyben a Nemzetek Szövetségének védelme alá helyezik. Továbbá alkotmányos keret kialakítását célozva a 103. cikkely rendelkezéseinek megfelelően e jogkör a Nemzetek Szövetségének Főbiztosára, valamint a város szabályszerűen megválasztott képviselőire szállt. A téma szempontjából kiemelendő az a rendelkezés, amely szerint Danzig Szabad Város és Lengyelország között esetlegesen felmerülő jogvita esetén, amely a békeszerződés, vagy az azt kiegészítő megállapodások és egyezmények tárgyában merül fel, a Főbiztos jár el első fokon.³⁶

A lengyel kisebbség helyzetét és jogállását tekintve a 104. cikkely rendelkezései voltak a legfontosabbak, amelyek értelmében a békeszerződés kötelezte a lengyel kormányt és Danzig Szabad Várost egy egyezmény megkötésére, a Szövetséges és Társult Főhatalmak részvételével. Ennek az egyezménynek Danzig Szabad Város létesítésével egy időben kellett életbe lépnie a következő rendelkezéseknek és céloknak megfelelően: „1. Danzig Szabad Várost a lengyel vámterület határai közé helyezze, és gondoskodjék a kikötőben szabad övezet létesítéséről; 2. Korlátozás nélkül biztosítsa Lengyelországnak a Szabad Város területén levő, Lengyelország behozatala és kivitele szempontjából szükséges vízi utak, dokkok, kikötőmedencék, rakpartok és egyéb berendezések szabad használatát és igénybevitelét; 3. Biztosítsa Lengyelországnak a Visztula, valamint a Szabad Város területén levő egész vasúti hálózat ellenőrzését és igazgatását, kivéve a közúti villamosvasutakat és az elsősorban a Szabad Város szükségleteinek kielégítésére szolgáló egyéb vasutakat, úgyszintén biztosítsa a Lengyelország és Danzig kikötője közötti posta-, távíró- és távbeszélő-forgalom ellenőrzését és igazgatását; 4. Biztosítsa Lengyelország jogát a fent említett vízi utak, dokkok, kikötőmedencék, rakpartok, vasutak és egyéb berendezések és közlekedési eszközök fejlesztésére és megjavítására, valamint az e célból szükséges területek és egyéb javak megfelelő feltételek mellett történő bérlésére vagy megvételére; 5. Gondoskodjék arról, hogy Danzig Szabad Városban semmiféle hátrányos megkülönböztetés ne történjék lengyel állampolgárok és más lengyel származású vagy anyanyelvű személyek hátrányára; 6. Biztosítsa Danzig Szabad Város külügyeinek a lengyel kormány által való vitelét, úgyszintén állampolgárai külföldi országokban való védelmét[...]”³⁷ Az egyezmény végül 1920. november 9-én kötött meg, és mint párizsi szerződés vonult be a történelembe. A versailles-i békeszerződés rendelkezései, valamint a párizsi szerződés értelmében Danzig Szabad Város önálló, ám bizonyos jogaiban korlátozott „állam” lett. A cikkelyekből

³⁶ Uo.

³⁷ HALÁSZ: A nemzetközi felügyelet alatt élő lengyel városállamok..., 144. p.

kitűnik, hogy külügyeit Lengyelország intézte, amely emellett megkapta a vasúthálózat, hírközlés irányítását, valamint a kikötő feletti felügyeletet is. A városban továbbra is lengyel posta működött, és a szárazföldi védelemért is a lengyelek voltak felelősek. 1922-ban létrehozták a két állam között a kötelező vámuniót is, amely még több teret engedett Lengyelország számára a szabad város feletti „hatalomgyakorlásban”.

A helyi lengyelek jogállása és mindennapjai

Danzig Szabad Város területe magában foglalta szinte az egész Visztula-deltát, leszámítva a Nogat folyó jobb partját. A különálló entitás összterülete 1966 négyzetkilométer, s az 1920-as évek elején megközelítőleg 366 ezer lakosa volt. A későbbiekben ez a szám elérte a 400 ezret. A lakosság nemzetiiségi megoszlását figyelembe véve több eltérő adat is rendelkezésünkre áll. A korábban említett német népszámlálási adatok szerint a lengyel ajkú lakosság 4-5%, míg más források szerint elérte a 10%-ot is. A város önálló nemzetközi entitássá válásakor ezen utóbbi százalékos arány megközelítőleg 12 ezer főt tett ki, míg a tíz évvel későbbi népszámlálás idejére 25 ezer főre nőtt.³⁸ Az újabb becslések szerint körülbelül 12-20% lengyel élhetett Danzigban a második világháború előestéjén. A vitatott népszámlálási adatok mellett bonyolítja a kérdést a kasubok jelenléte is. A kasubokat ugyanis sokszor a lengyelekhez számlálták, pedig egy különálló nyugati-szláv népcsoport tagjai, akik a történelem viharos évszázadaiban a pomerániai Vajdaság területén éltek. A kasubokra jellemző, hogy nyelvüket a pomerániaiból vezetik le, és önálló identitással bírnak.³⁹ A problémát az okozza, hogy Danzig Szabad Város megalakuláskor nem különültek el élesen a lengyelektől, jobbára keverten éltek Nyugat-Poroszországban.

Danzig Szabad Város területe magából Danzigból, három környező városból, 252 faluból és összesen 63 tanyából vagy majorságból tevődött össze. S nem elhanyagolandó tényező az sem, hogy a városba telepített lengyel intézmények és a lengyel befolyás miatt a lengyelt is hivatalos nyelvként kellett használni. Megállapítható tehát, hogy a lengyel kisebbség lélekszáma nőtt Danzig Szabad Város virágzása alatt.⁴⁰ A lengyel kisebbség jogállását tekintve a lengyel-danzigi párizsi szerződés, valamint a danzigi alkotmány 4. cikkelye

³⁸ Uo.

³⁹ Napjainkban 5100-an vallják magukat kasubnak Lengyelországban, köztük Donald Tusk, az Európai Tanács elnöke is, L.: Somfai Barbara és mások: Kik azok a kasubok, *Nyelv és Tudomány*, 2012. március 13., <<https://www.nyest.hu/hirek/kik-azok-a-kasubok>> (letöltve: 2018. 10. 12.).

⁴⁰ HALÁSZ: A nemzetközi felügyelet alatt élő lengyel városállamok..., 144. p.

volt irányadó.⁴¹ A rendelkezések szerint – habár a hivatalos nyelv a német volt – a társadalom lengyelül beszélő részének szabad nemzeti fejlődését jogi és közigazgatási eszközök biztosították. Ez egészen pontosan az anyanyelv használatát jelentette az oktatásban, a helyi közigazgatásban, valamint az igazságszolgáltatásban. Ezeket a rendelkezéseket 1939-ig egyetlen szenátus sem merte megváltoztatni. A lengyel kisebbség nagy része egyébként két-nyelvű volt, s így közülük sokan a postánál, a vasúti hálózatonál helyezkedtek el.⁴² A kérdés azonban közel sem volt ilyen egyszerű, mivel a helyi lengyel-ségen belül is elkülöníthetünk több, különböző státuszú csoportot, amelyek mind más-más szabályozás alá tartoztak. A helyi lengyel közösség fontos részét alkották azon személyek, akik diplomáciai immunitást élveztek, számuk ugyan nem volt túlzottan nagy (50 főtől 70 főig mozgott), helyzetüket és jogállásukat az anyaország, vagyis Lengyelország szabályozta. Ők többségében vagy a lengyel állam diplomáciai képviselőit, vagy a szintén lengyel kézben összpontosuló postai szerveknél, vagy a vámhivatali szervek egyikénél helyezkedtek el.⁴³ A diplomáciai immunitásnak köszönhetően szinte érintetlen volt a lengyel kisebbség e csoportja. Más helyzetben voltak azok a lengyel tisztviselők, illetve kormánytisztviselők, akik ugyan a lengyel állam különböző helyi hatóságainál helyezkedtek el, jogállásukat tekintve mégis a helyi jogszabályok hatálya alá és a helyi hatóságok illetékességébe tartoztak. A lengyelek e csoportja ugyan nem élvezett diplomáciai immunitást, mégsem a danzigi hatóságot tekintették felettesüknek, hanem továbbra is a számukra munkát biztosító lengyel szerv vezetőjének számoltak be. Számuk körülbelül 15–16 ezer fő között mozgott.⁴⁴ A következő lengyel csoportot azon szakemberek, kereskedők, vállalkozók alkották 2–3000 fővel, akik teljes mértékben a danzigi joghatóság szabályozása alá estek. Részükre nem sikerült elérnie a lengyel kormánynak a „területen kívüli” státuszt. Végül nem szabad megfeledkezni a Danzig Szabad Város területén élő azon lengyelekről sem, akik tulajdonképpen szinte őshonosnak is mondhatóak, hiszen régóta a területen éltek, felvéve a mazúriai-kasub dialektust. Számukat nehéz behatárolni, annyira egybeolvadtak a kasub lakossággal. Rájuk nézve, csakúgy, mint a lengyel kisebbség előző csoportjára, a lengyel–danzigi párizsi szerződés, valamint a danzigi alkotmány 4. cikkelye volt irányadó.⁴⁵

A két világháború között viszont, ahogy már említettük, nőtt a lengyel lakosság létszáma, elsősorban a lengyel hivatalnokok révén. Az 1923-as nép-

⁴¹ BÖTTCHER, Hans Viktor: *Die Freie Stadt Danzig: Wege und Umwege in die europäische Zukunft; Historischer Rückblick, staats- und völkerrechtliche Fragen*, Kulturstiftung der Deutschen Vertriebenen, Bonn, 1995, 163. p.

⁴² LOEW, Peter Oliver: *Gdansk, Biografia miasta*, Instytut Kultury Miejskiej, Gdansk, 2013, 209. p.

⁴³ HALÁSZ: *A nemzetközi felügyelet alatt élő lengyel városállamok...*, 146. p.

⁴⁴ Uo., 146–147. p.

⁴⁵ Uo., 146. p.

számlás adatai szerint a teljes lakosság 366 730 fő, amelyből 13 656 fő volt lengyel nemzetiségű. A legfontosabb intézmény ekkor a Lengyel Község, valamint az 1922-ben megalakult Tudomány és Művészet Barátainak Társasága. Ez a két intézmény, valamint a Vasúti Igazgatóság lehetővé tette, hogy a strukturáltan élő lengyel kisebbség munkához jusson, valamint a lengyel bankokon és kereskedőcégeken keresztül némi gazdasági „fellendülést” értesen el.⁴⁶

Nemcsak a „városállam”, hanem kisebbségi lakosai életében is komoly szerepet játszott a főbiztos, a népszövetségi fő szervek által kinevezett vezető. Ő volt jogosult arra, hogy jóváhagyja a városállam alkotmányát, és hogy eljárjon a város és Lengyelország között felmerülő vitás ügyekben.⁴⁷ Bevett gyakorlat volt, hogy „a népszövetségi tanács megbízta a danzigi lengyel biztost, hogy a szabad város helyzetét tanulmányozza és a következő tanácsülésen jelentést terjesszen elő”⁴⁸. A Népszövetség részéről érthető volt egy ilyen, semlegesnek szánt vezető kijelölése, hiszen a cél egy hatékony, gördülékenyen működő, a nemzetközi érdekeket is szem előtt tartó államalakulat létrehozása volt. A „kívülálló” tisztviselőnek azonban nehéz feladatokkal kellett szembenéznie. Természetesen itt a helyi viszonyok, politikai pártok, valamint a város „személyes” érdekei ismeretének a hiánya jelentős hátrányt okozhatott mind az új vezetőségnek, mind pedig a lakoságnak. A Népszövetség külföldi származású tisztviselők (mindenekelőtt az angolok, olaszok, svájciak, valamint a dánok) irányítása alá rendelte a helyiek által választott Népgyűlést (Volks-tag), amelynek a társadalmi-politikai erők némi korlátozása, részben háttérbe szorulása lett a következménye.⁴⁹ A város élére kinevezett főbiztosok közül Sean Lester volt az, aki a kisebbségi kérdéskört tekintve nagyobb figyelmet szentelt a lengyel lakoságnak. Kinevezésekor (1934. január 1.) már az a hír járta, hogy igen aktívan érdeklődött a kisebbségi ügyek aktuális helyzete után. „[...] felszólalásai az Assemblée VI. Bizottsága kisebbségi albizottságában határozottan kisebbségbarát orientációt árultak el. Az itteni körökben olyanak ismerik, mint aki a reábizott vagy általa vállalt feladatokat lelkiismeretesen teljesíti; danzigi missziójában azonban nagyon fogja hátráltatni az a körülmény, hogy németül nem tud és Közép- és Kelet-Európát egyáltalán nem ismeri.”⁵⁰

Sean Lester viszonylag stabil pozíciót töltött be a város életében, a megszokott 3 éves mandátumának lejártá előtt további egy évvel hosszabbították

⁴⁶ LOEW: *Gdansk...*, 194–195. p.

⁴⁷ RUHNAU, Rüdiger: *Die Freie Stadt Danzig 1919–1939*, Vowinckel Verlag, Berg am See, 1988, 125. p.

⁴⁸ Danzig, Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár (továbbiakban: MNL-OL), K 63 szekció, 123/pol., 1936. szám.

⁴⁹ RUHNAU: *i.m.*, 127. p.

⁵⁰ A Nemzetek Szövetsége új danzigi főbiztosa: Sean Lester, MNL-OL, K 63 szekció, 51/pol., 1933. szám.

meg a kinevezését, s 1936 májusában az alábbiak szerint a Magyar Királyi Képviselőt a Nemzetek Szövetsége mellett Genfben is nagyon pozitívan tudósított a főbiztos személyéről: „[...]Sean Lester elismerő dicséretet kapott angol, lengyel és francia részről, mint a szabadváros alkotmányának hű öre.”⁵¹

Ugyanakkor nem elhanyagolandó az a tény sem, hogy a danzigi kormány részéről gyakran felmerült az az igény, hogy a főbiztosi pozíció ne legyen betöltve. Ez többször népszövetségi előterjesztésre került, azonban a kísérlet minden alkalommal kudarcba fulladt. Alternatívaként merült fel a főbiztos hatáskörének korlátozása „[...]” hogy a danzigi kormány legalább is belpolitikai téren zavartalanul működhessék. Ismeretes továbbá, hogy szóba került az, hogy az újonnan kinevezendő főbiztos lengyel legyen. Erre vonatkozólag Weizsäcker báró azon véleményének adott kifejezést, hogy egy ilyen megoldás nem volna éppen kívánatos, mivel a főbiztos többek között arra is hivatva van, hogy a danzigi lengyel vonatkozásokban is pártatlanul döntsön.⁵²

Ahogy a fentiekből is kitűnik, a lengyel kisebbségnek igen nehéz helyzetben kellett jogait érvényesítenie. Ezt talán Hory András (ez időben rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter) fogalmazta meg legjobban egy 1936-os varsói jelentésében: „[...] Danzigban több olyan incidens is keletkezett, amelyek a lengyel-danzigi viszonyra káros hatással voltak. Jelenleg tehát a lengyel kormány egyrészt közvetítő szerep betöltésére vállalkozott Danzig és a Népszövetség között, másrészt pedig több, közvetlenül a lengyel érdekeket érintő danzigi probléma (különösen kisebbségének védelme) megoldását is szorgalmazza.”⁵³

A lengyel kisebbség vallási helyzete

A lakosság 60%-a protestáns volt, az Óporosz Unió evangélikus egyházához tartoztak. Lelkipásztoraik többsége 1933 után lojális maradt az új, náci rendszerhez, így az egyházközséget és tagjait nem érte különösebb atrocitás. A katolikusok a lakosság negyven százalékát tették ki, ők 1925-ben megalapították az oliwai püspökséget. Az első hivatalába lépő püspök Edward O'Rourke volt, aki egészen a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP) hatalomra kerüléséig igazgatta egyházmegyéjét, majd annak megerősödése után kénytelen volt lemondani. Helyét Carl Maria Splett vette át, akinek tevékenysége viszonylag vitás. A háború alatt kénytelen volt a felülről érkező nyomás hatására betiltani a lengyel nyelv használatát az egyházi életben, az igehirde-

⁵¹ A danzigi kérdés a májusi tanácsülés előtt. Sean Lester főbiztos mandátumának meghosszabbítása, MNL-OL, K 63 szekció, 20/pol., 1936. szám.

⁵² Danzig, MNL-OL, K 63 szekció, 123/pol., 1936. szám.

⁵³ Lengyel közvetítés a Népszövetség és Danzig között, MNL-OL, K 63 szekció, 277/pol., 1936. szám.

tésben, egyszerűen az egyházán belül. Végül kollaborált a nációkkal, ezért 1945 után elítélték, majd 1956-ban emigrálhatott Nyugat-Németországba.⁵⁴

1923-ban megközelítőleg 7500 zsidó élt Danzigban, közülük 2500 lengyel állampolgár volt. A létszámuk a 19. századhoz képest megháromszorozódott. Az újonnan érkezettek miatt azonban nem alkottak homogén közösséget. Viszonylag sok volt köztük olyan kelet-európai menekült, akik csak a cárizmus végén vagy az első világháború után érkeztek a városba, s többségük nem is volt német ajkú. A lengyelekhez, illetve a németekhez tartozó asszimiláció híveit ugyanúgy meg lehetett találni köztük, mint a cionistákat. Ennek következtében a két világháború között sok fontos zsidó kongresszus helyszínéül szolgált a város, amellett, hogy egy zsidó színház is működött Danzigban. 1933 után létrehoztak egy ún. Zsidó Kulturális Társaságot.⁵⁵

Politika viszonyok

A Népszövetség célja egy olyan békés és biztonságos közeg kialakítása volt, amely nem teszi lehetővé egy újabb konfliktus, illetve háború kitörését. De mindentől függetlenül lehetővé tette az új állam számára, hogy minden német politikai párt indulhasson a helyi választásokon, tiszteletben tartva a lakosság kívánságát, érdekeit. Így a legbefolyásosabb pártok, a Német Nemzeti Párt (DNVP), a szociáldemokraták és a Centrum Párt is részt vettek a választásokon. Jelöltjeik közül megválasztott képviselőkből kerültek ki a szenátus tagjai, akik a végrehajtó hatalom megfelelő működéséért voltak felelősek.⁵⁶ Ez a rendszer kezdetben gördülékenyen működött, úgy tűnt, hogy a nemzetközi felügyelet folytán a német és a lengyel érdekek egyaránt (vagy arányosan) érvényesülhetnek. Az 1920-as években még 120 tagú parlamentet választottak, amelyben a német nemzeti polgári pártok szövetségi része kormányzott, sokszor szembehelyezkedve a lengyel kisebbség pártjával, az ún. Mniejszoscpol-skával. A kisebbségi párt folyamatosan csökkenő eredményeket ért el, míg a szociáldemokraták a '20-as évek második felében megerősödtek, a Centrum Párt a német katolikusokkal és liberálisokkal együtt többségbe került. Mindközben a helyi német szociáldemokraták több kísérletet is tettek a lengyel kisebbséghez fűződő viszonyuk javítására, azonban ezt a bekövetkező gazdasági világválság és a német polgárok ellenérdekei megakadályozták.⁵⁷ Az idő előrehaladtával Heinrich Sahn, a szenátus vezetőjének irányítása alatt mindegyik német párt Németországhoz akart csatlakozni, azonban az NSDAP 1933-ban történő hatalomra kerülésével az erőviszonyok átrendeződtek

⁵⁴ LOEW: *Gdansk...*, 209–210. p.

⁵⁵ *Uo.*, 209. p.

⁵⁶ Érisz almája Poroszországban...

⁵⁷ LOEW: *Gdansk...*, 191–194. p.

a német nyelvű városban.⁵⁸ Hiába volt a népszövetségi felügyelet, a jobbra tolódó Centrum Párt és a Német Nemzeti Párt elhódították a többi párt híveit az egységpolitika jegyében, felszámolva ezzel az összes többi, demokratikusan működő pártot, és teljes mértékben átvették a város irányítását. Végül keresztülvitték, elfogadtatták a nürnbergi faji törvényeket is, egy olyan államban, amelyet elvileg a Népszövetség igazgatott.⁵⁹

Legvégül a szenátusban csak két lengyel képviselő maradt ellenzékként, fokozatosan számolták fel a szociáldemokrata pártot, majd legvégül a Centrum Pártot. Az NSDAP intézkedései és rendeletei révén a zsidóságot a köz-igazgatási állásokból kiszorították, melynek következtében a helyi zsidó hitközség felszámolta magát, a 11 ezer főből mindössze 1660 ember maradt a területen, a többi egy jobb élet reményében emigrált.⁶⁰

Heinrich Sahn után Hermann Rauchschning vette át a szenátus irányítását, aki ugyan közel állt a náci párthoz, mégis igyekezett viszonylag független maradni. 1934-ben végül úgy döntött, hogy lemond a pozíciójáról, elkerülve, hogy az NSDAP bábja legyen, és Lengyelországon keresztül emigrált. Helyét Arthur Greiser vette át, aki már mint az NSDAP tagja és egyben a szenátus elnökeként teljes körű területi irányítást élvezett Danzig felett. Egyedül Sean Lester, az akkori, ír származású főbiztos igyekezett az ellenzéki pártokat támogatni és felkarolni annak érdekében, hogy a nácik ne kebelezzék be az egész várost.⁶¹

Az erőfeszítések azonban nem jártak sikerrel, a nemzetközi béke és biztonság alapjaiban ingott meg, olyan törvényeket fogadtak el, amelyek később etnikai katasztrófához vezettek. Természetesen a Nemzetek Szövetsége igazgatásának eredménytelenségét nem lehet kizárólag a szervezet hiányosságaiából levezetni. Az igazgatási problémák és a hiányosságok mellett más okok is közrejátszottak a Népszövetség kudarcában. Az egyik ilyen ok a városbeli német és lengyel ellentétek kiéleződése, amely kedvező alkalmat nyújtott Hitlernek és Sztálinnak is a második világháború megindítására.⁶²

A második világháború előestéjén Németország már nyíltan igényt tartott Danzig város visszaszolgáltatására, amelytől a Népszövetség és főként a lengyelek teljes mértékben elhatárolódtak, s a lengyel katonák továbbra sem hagyták el helyüket. Közismert, hogy a Westerplatte félsziget kis erődeinek ostromával éppen itt kezdődött el a második világháború, amely két évtized viszonylagos nyugalma után totális pusztítást idézett elő a büszke városra.

⁵⁸ Die Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, *Lebendiges Museum Online*, <<https://www.dhm.de/lemo/kapitel/weimarer-republik/innenpolitik/nsdap.html>> (letöltve: 2019. 06. 05.).

⁵⁹ Érisz almája Poroszországban...

⁶⁰ LOEW: *Gdansk...*, 233. p.

⁶¹ *Uo.*, 207. p.

⁶² NÉMETH: *Németország története...*, 329. p.

A lakosság 1945 után majdnem teljesen kicserélődött. A németek nagyobb része még a Vörös Hadsereg megérkezése előtt elmenekült, aki pedig ott maradt, arra nagyon sok megpróbáltatás és erőszak várt a front átvonulásakor. Az új lengyel hatalom ragaszkodott a még ott élő németek kitelepítéséhez. Erre 1945–1946-ban került sor. A német őslakosok közül csak néhány száz személynek sikerült valahogyan igazolnia magát és városban maradnia. A helyükre többnyire a Szovjetunióhoz csatolt lengyel területekről áttelepített személyek érkeztek, de számosan jöttek a központi lengyel vajdaságokból is. A második világháború előtti lakosok –, akár lengyelek, akár németek – emiatt 1945 után már csak az összlakosság néhány százalékát képviselték. A város új társadalmi életében egyébként főleg a vilnai (azaz vilniusi) és környéki lengyel középosztálybeliek és értelmiségiek lettek a meghatározóak.⁶³ Az új lengyelségnek is össze kellett olvadnia a régivel a megváltozott arculatú városban. De ez már egy teljesen más történet. Danzig Szabad Város mint önálló állami entitás végleg eltűnt. Ehhez szimbolikus jelentősége miatt nemcsak a lengyel politikai pártok, de a győztes nagyhatalmak is ragaszkodtak.

1. táblázat

Választási eredmények Danzig Szabad Városban 1919 és 1935 között

	1919	1923	1927	1930	1933	1935
Választói részvételi arány	70,0%	81,6%	85,4%	89,1%	92,1%	99,5%
<i>A városvezetésben helyet kapó, az adott pártokhoz tartozó képviselők számának alakulása</i>						
Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP)			0 fő 0,8%	12 fő 16,4%	38 fő 50,0%	43 fő 59,3%
Német Nemzeti Néppárt (DNVP)	34 fő 28,2%	34 fő 28,1%	26 fő 20,6%	10 fő 13,6%	4 fő 6,3%	3 fő 4,2%
Német Társadalmi Párt		7 fő 6,2%	1 fő 1,2%			
Különféle középosztálybeli csoportok	22 fő 18,5%	18 fő 15,3%	22 fő 19,8%	11 fő 16,1%	0 fő 0,5%	0 fő 0,1%
Centrum Párt	17 fő 13,9%	15 fő 12,8%	18 fő 14,3%	11 fő 15,3%	10 fő 14,6%	10 fő 13,4%
Németország Szociáldemokrata Pártja (SPD)	40 fő 33,3%	30 fő 24,1%	42 fő 33,8%	19 fő 25,2%	13 fő 17,7%	12 fő 16,1%
Németország Kommunista Pártja (KPD)		11 fő 9,1%	8 fő 6,4%	7 fő 10,2%	5 fő 6,8%	2 fő 3,4%
lengyel kisebbség	7 fő 6,1%	5 fő 4,4%	3 fő 3,1%	2 fő 3,2%	2 fő 3,1%	2 fő 3,5%

Forrás: LOEW: Gdansk..., 203. p.

⁶³ LOEW: Gdansk..., 233. p.

Következtetések

A nemzetközi beavatkozás a mai napig kényes terület, főleg egy olyan térségben, ahol a kisebbségi kérdés meghatározó. Az első világháború után, amikor Danzig Szabad Város Lengyelország „része lett”, magán a városon belül a lengyelek maradtak kisebbségben, és a lengyelek kisebbségi jogainak kérdése Danzigban nemzetközi szerződés tárgyát képezte. Az, hogy a Nemzetek Szövetsége, mint egy terület átmeneti igazgatásáért felelős szerv mennyiben váltotta be a nagyhatalmak által hozzáfűzött reményeket, azt nagyon nehéz meghatározni. Azt még nehezebb, hogy a kijelölt közigazgatási szervek jól látták-e el a feladatukat, mindenesetre a térség igazgatása hosszú éveken keresztül működött. A népszavazás és a második világháború megakadályozta, hogy a Nemzetek Szövetsége tovább folytassa a térség felügyeletét és igazgatását. Danzig Szabad Város volt a Népszövetség történetében az egyik első és egyben utolsó olyan terület, amelyek felett valaha is rendelkezett.